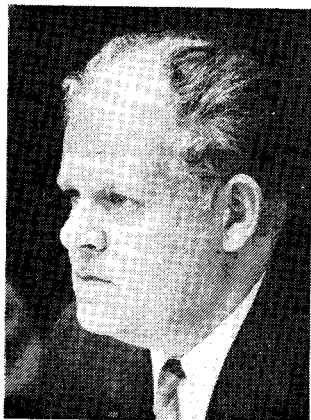

door prof. dr. A. M. G. van Melsen

prof. dr. A. M. G. van Melsen (1912) was van 1946-1977 hoogleraar wijsbegeerte aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Sinds 1977 is hij voorzitter van de Stuurgroep van het Katholiek Studiecentrum van deze universiteit. In de periode 1953-1966 was hij tevens buitengewoon hoogleraar filosofie aan de Rijks-universiteit te Groningen.

Enige gedachten over een christelijke politieke partij

1. Inleiding

Tot goed begrip van de onderstaande gedachten over een christelijke politieke partij kan het dienstig zijn te vermelden dat zij wellicht nooit op papier gezet zouden zijn als de redactie er mij niet uitdrukkelijk om verzocht had. Daarbij wist noch de redactie, noch ikzelf tot welke conclusies deze gedachten zouden leiden.

Een en ander moge ook de opbouw van deze bijdrage verklaren. Ik heb voor mij zelf zo eerlijk mogelijk de argumenten pro en contra een christelijke politieke partij op een rijtje gezet en getracht tot een zekere afweging te komen. Deze afweging heeft overigens niet de bedoeling definitieve conclusies te trekken. De betekenis van argumenten pro en contra heeft immers een wijdere strekking dan het voorbereiden van conclusies of het maken van een keuze uit voorhanden mogelijkheden. Ook als een keuze eenmaal gevallen is, blijven argumenten pro en contra een functie vervullen. Iedere keuze is immers een beperking, hetgeen betekent dat het er op aankomt de voordelen van de betrokken keuze zo goed mogelijk te benutten en de nadelen zoveel mogelijk te ondervangen. Om die reden

is het overwegen van argumenten pro en contra na het nemen van een beslissing vaak nog belangrijker dan ervoor.

2. Argumenten contra

Het is een interessant gegeven dat velen, niet-christenen zowel als christenen, het bestaansrecht van een christelijke politieke partij ontkennen. Men wil desnoods nog wel in bepaalde omstandigheden een politieke partij van christenen of van een bepaalde groep onder hen erkennen, bijvoorbeeld als uitvloeisel van een emancipatiestreven. Zo'n partij was de vooroorlogse Rooms-Katholieke Staatspartij. Deze partij kon immers een bijdrage leveren aan de emancipatie van het katholieke volksdeel, en zij droeg bij aan de politieke vorming ervan. Daarenboven

leefden er in de katholieke geloofsge-meenschap bepaalde ideeën over staat en maatschappij. Al was het katholieke ge-loof hét criterium waarom katholieken lid waren van de partij, respectievelijk erop stemden, de RKSP kon toch ook een *politieke* partij genoemd worden omdat zij specifieke politieke of in elk geval politiek relevante ideeën vertegenwoordigde. In meer dan één opzicht verschilde de RKSP dan ook niet van de SDAP. Ook de SDAP wilde immers een partij zijn van een be-paalde groep, de arbeiders, én zij had uitgesproken politieke ideeën.

Met het CDA is het wezenlijk anders ge-steld. Deze partij vertegenwoordigt niet langer meer één bepaalde volksgroep en men kan evenmin zeggen dat zij uitgaat van een onder christenen algemeen aan-vaarde politieke en maatschappelijke leer. Dit laatste blijkt wel het duidelijkst uit het politiek nogal verschillende gezicht dat christelijke partijen vertonen. In ons land kan men daarbij wijzen op de ver-schillen tussen CDA, GPV en SGP of een eventuele progressief evangelische partij en buiten onze grenzen laten chris-ten-democratische partijen in Duitsland, Spanje, Italië of Latijns-Amerika zien hoe verschillend de "C" politiek kan uit-vallen. Het lijkt meer van het politieke krachtenveld af te hangen waar een chris-telijke partij komt te staan dan van haar beginselen. Nu geldt dit weliswaar ook wel voor partijen die op een uitgesproken politiek beginsel berusten (vergelijk bij-voorbeeld de positie van de liberalen in Duitsland en in ons land), maar een partij zonder uitdrukkelijk politiek beginsel lijkt toch gevoeliger te zijn voor de werking van het politieke krachtenveld.

Een ander bezwaar tegen een christelijke politieke partij dat vooral onder christe-nen leeft is dat een zich christelijk noe-mende partij met haar politieke reilen en zeilen het christelijk geloof gemakkelijk kan compromitteren. Buitenstaanders be-

oordelen dit geloof dan op wat christelijke politici doen. Politiek bedrijven betekent nu eenmaal zowel voor de daarbij betrok-ken personen als voor de partij streven naar macht. Dit moge in de politiek als het correct gebeurt verantwoord zijn, maar het kan moeilijk anders of het christelijk geloof komt zo al spoedig in de verdenking te staan op macht uit te zijn. Dit bezwaar geldt des te sterker omdat in menige periode van de geschie-denissen het christendom zich aan machts-misbruik schuldig gemaakt heeft. Het is soms te vuur en te zwaard verkondigd, en menigmaal is het ook anderszins met ge-weld opgedrongen aan niet- of andersge-lovigen.

Ook afgezien hiervan — en dat is een volgend bezwaar — heeft het christendom in het algemeen gesproken politiek geen al te fraaie rol gespeeld. Lang heeft bij-voorbeeld de katholieke kerk zich met het „ancien régime" vereenzelvigd, en zij heeft nogal moeite gehad de grondidee van de democratie in haar ware betekenis te waarderen. Als de kerk in een bepaald land voor godsdienstvrijheid opkwam, leek dit meestal meer op opportunistische dan op principiële gronden te gebeuren. Zoals de kerk pas laat de betekenis van de wetenschap van de nieuwe tijd is gaan onderkennen, is ze ook pas laat de bete-kenis van nieuwe politieke en maatschap-pelijke idealen gaan beseffen. Met name lijkt ze te weinig beseft te hebben hoezeer sommige van deze idealen voor een be-langrijk deel de eigentijdse vertaling waren van fundamentele christelijke beginselen. Dit laatste punt brengt ons tot een prin-cipiële moeilijkheid waarmee een chris-telijke politieke partij heden ten dage ge-confronteerd wordt en waarbij we wat langer moeten stilstaan. Deze moeilijk-heid is niet dat de christelijke geloofsvisie geen politieke consequenties zou hebben, want dit is ontegenzeggelijk wel het geval. De moeilijkheid is veelmeer dat deze con-

sequenties nogal tijd- en plaatsgebonden zijn. Dat bijvoorbeeld de huidige politieke consequenties in het verleden niet onderkend werden door de geloofsgemeenschap, laat zulks duidelijk zien, ook al mag men de geloofsgemeenschap dit vroeger niet onderkennen niet kwalijk nemen. Er was vroeger alle reden om aan te nemen dat het leven op aarde de mensen maar geringe mogelijkheden bood. Deze leken van nature beperkt te zijn. Het is derhalve begrijpelijk dat de christelijke geloofsvisie van deze beperktheid uitging. Ze kon moeilijk anders.

Deze beperktheid van aardse mogelijkheden maakte ook de christelijke geloofsvisie, die boven het aardse leven uitwees, in hoge mate plausibel. Het gevolg van een en ander was dat het schijnbaar zo klaarblijkelijke feit van de beperktheid der aardse mogelijkheden deel ging uitmaken van de geloofsvisie. Dit verklaart ook het verzet tegen in de nieuwe tijd opkomende stromingen zoals liberalisme en socialisme, en tegen hun maatschappelijke en politieke idealen. Deze leken in strijd met de geloofsvisie. Dit had weer tot gevolg dat de nieuwe stromingen, overtuigd van hun idealen, de geloofwaardigheid van de christelijke geloofsvisie wel in twijfel moesten trekken.

Het feit dat de traditionele geloofsvisie zo sterk gekleurd was door het besef van de geringe aardse mogelijkheden, was voor veel critici een reden de stelling te poneren dat de christelijke geloofsvisie haar gehele bestaansgrond aan deze veronderstelde geringe aardse mogelijkheden ontleend. In haar eschatologie, haar bovenaardse toekomstverwachting bood de geloofsvisie daarvoor compensatie. De werkelijke betekenis van de eschatologie was volgens de critici echter dat zij vooruitgreep op wat later de aardse toekomstverwachting van de mensheid zou worden. In de eschatologie werd aldus iets onderkend van wat mensen zelf konden beweer-

ken. Dit was ook haar verdienste. Maar deze verdienste sloeg in haar tegendeel om op het moment dat de aardse toekomstverwachtingen reële kansen kregen. Toen ging de christelijke geloofsvisie met haar hemelse toekomstverwachting een eigen leven leiden en werd zij een rem op de vooruitgang.

Al met al kregen liberalisme en socialisme daardoor begrijpelijkerwijze anti-gods-dienstige karaktertrekken. Dit feit legitimeerde voor de gelovige christen hun bestrijding. Het legitimeerde in een later stadium ook de opkomst van een christelijke sociale leer en daarop gebaseerde partijen. Toen immers duidelijk werd dat de idealen welke liberalisme en socialisme voorstonden in menig opzicht nastrevenswaardige idealen waren, was het van belang hun realisatie te behartigen zonder de anti-godsdienstige context, welke zij en andere stromingen nu eenmaal hadden. Dit argument voor het ontstaan van christelijke politieke partijen en maatschappelijke organisaties was minstens even belangrijk als het eerder vermelde emancipatie-argument.

Sedertdien hebben zich echter twee ontwikkelingen voorgedaan, die het laatstbesproken argument veel van zijn kracht ontnemen. De eerste is dat liberalisme en socialisme hun anti-godsdienstig karakter grotendeels verloren hebben. De andere ontwikkeling is dat christenen veel sterker zijn gaan beseffen dat de realisatie van de maatschappelijke en politieke idealen van de nieuwe tijd niet slechts nastrevenswaardig is, maar ook de eigentijdse uitwerking van fundamenteel christelijke beginselen. Ook de blikrichting van het geloof is meer aards geworden. Daar kwam nog bij dat de zo geheten christelijke sociale leer in veel opzichten sterk tijdgebonden bleek, afgezien nog van de er zich eventueel achter verschuilende klassebelangen.

Door al deze ontwikkelingen doet zich het

merkwaardige feit voor, dat het nogal moeilijk is, voor de politiek relevante, specifieke christelijke beginselen te vinden. Daarmee wordt geenszins ontkend dat veel politiek relevante beginselen zoals de zorg voor armen, zieken en onderdrukten van joods-christelijke oorsprong zijn. Ze zijn echter deel van de westerse cultuur geworden, en als bij uitstek menselijke cultuurwaarden erkend. Hun realisatie is een zaak van allen, en niet van christenen alleen.

Natuurlijk blijft er verschil van inzicht mogelijk in welke mate bepaalde idealen gerealiseerd kunnen worden en langs welke weg. Daarnaast blijft het probleem bestaan dat elk ideaal, hoe verheven ook, nooit het goede als zodanig representeert, maar altijd slechts een bepaald aspect ervan. Vrijheid is een groot goed, maar zeker niet het enige. Daarenboven heeft de vrijheid zelf nogal onderscheiden aspecten. Hetzelfde geldt voor gelijkheid of gelijkwaardigheid, voor rechtvaardigheid, voor barmhartigheid, voor vrede enz. De realisatie van het ene ideaal staat het andere nogal eens in de weg. Wie gelijkheid nastreeft, komt snel in conflict met vrijheid en omgekeerd. Democratie staat op gespannen voet met een slagvaardig bestuur. Progressiviteit kan leiden tot het verloren gaan van waardevolle zaken die niet gemist kunnen worden. En wie deze laatste wil behouden, ervaart dat zij vooruitgang op ander gebied in de weg staan ¹.

Alles bijeen is er dus volop ruimte voor verschillen in politiek opzicht op grond van uiteenlopende vragen zoals: Wat behoort voorrang te hebben? Welke wegen leiden tot het doel? enz. Daar komt nog bij dat met name de toekomst zo onbekend is. Staan we nog aan het begin van de wetenschappelijk-technische ontwikke-

ling of niet? En wat betekent dit voor de structuur van de maatschappij? Wat zal uiteindelijk mogelijk blijken en wat is gewenst? Op zich zelf beschouwd is het, gezien de menselijke beperktheid, derhalve goed dat er partijen zijn die bepaalde onderling verschillende zwaartepunten hebben, verschillende visies op prioriteiten, wegen en middelen. Dat daarbij ook onderscheiden groepsbelangen een rol spelen is eveneens begrijpelijk en te billijken. Met alle gevaren aan deze behartiging verbonden is dit wellicht toch het beste middel om alle in het geding zijnde belangen zo goed mogelijk in de beschouwing en de beslissing te betrekken.

Hoe is nu tegen deze achtergrond de plaats van een christelijke partij te situeren? Er is duidelijk plaats voor progressieve en meer conservatieve partijen; voor partijen die allereerst voor persoonlijke vrijheid opkomen, en andere die sterker de betekenis van regelingen door de samenleving, de staat of andere gemeenschappen beklemtonen. Maar waar zou hier de plaats zijn voor een christelijke partij? Zou dit een partij kunnen zijn die op grond van haar gelovig aanvaarden van Gods openbaring in staat is de juiste balans te vinden tussen verschillende visies en waarderingen? Er zullen weinig gelovigen zijn die dit zouden durven beweren, en veel gehoor zullen zij in elk geval niet vinden. De ervaring leert immers dat ook christelijke partijen zeer verschillende standpunten innemen en met dezelfde onzekerheden te maken hebben als alle andere.

Het heeft er derhalve alle schijn van dat christelijke politieke partijen een overblijfsel zijn uit vervlogen tijden, door een soort traagheidswet die ook buiten de natuurwetenschap geldt, in stand gehouden. Het voortbestaan van een christelijke

¹ Vergelijk A. G. M. van Melsen, *Geloof, wetenschap en maatschappelijke omwentelingen*, Ambo Baarn 1977, hfdst. VIII, 5.

partij hoeft trouwens niet slechts het gevolg van deze traagheidswet te zijn. Het kan immers ook zijn dat een christelijke partij, krachtens de plaats die zij vanouds in het politieke krachtenveld heeft ingenomen, feitelijk een uitermate nuttige politieke functie vervult en zich daardoor kan bestendigen. Dit zou voor het CDA, als opvolger van KVP, ARP en CHU, wel eens het geval kunnen zijn. De feitelijke politieke traditie zou dan belangrijker zijn dan de geproclameerde. Dit zou ook het merkwaardige feit verklaren dat in een klimaat dat allerwege deconfessionalisering en ontzuiling laat zien, nu juist een christelijke politieke partij als het CDA zich zo redelijk weet te handhaven. Men zou verwachten dat in een dergelijk klimaat politieke partijen het eerst deconfessionaliseerd zouden worden. Dat christelijke scholen zich handhaven ligt immers meer voor de hand, gezien het karakter van de school als vormingsinstituut. Daarbij kan de geloofsvisie een veel specifiekere rol spelen dan bij een politieke partij.

Het zich handhaven van de traditionele christelijke politieke partijen in hun samengaan zou, als bovenstaande analyse juist is, derhalve meer op feitelijke dan principiële gronden te verklaren zijn. Het zou de stelling niet behoeven tegen te spreken dat christelijke politieke partijen een relict uit het verleden zijn.

3. Argumenten pro

Toch kan de feitelijke belangrijke politieke rol welke de christelijke politieke partijen gespeeld hebben en nog spelen niet de enige reden zijn waarom het CDA de deconfessionalisering lijkt te overleven. Daarvoor is de geestdrift van velen bij de vorming van het CDA te groot. Die geestdrift is opvallend, vooral wanneer

men haar vergelijkt met veel andere instellingen en organisaties die, al dan niet gefuseerd, wel de deconfessionalisering overleven, maar zonder enig enthousiasme. Ze bestaan nu eenmaal en hebben een nuttige maatschappelijke functie, waarbij het confessioneel karakter geen bezwaar lijkt, maar ook geen specifieke betekenis heeft. Wat zou dan de reden van het relatieve succes van het CDA kunnen zijn en vooral van het feit dat het zoveel enthousiasme heeft kunnen opwekken?

Het is, dunkt me, geen al te gewaagde veronderstelling dat een der redenen daarin gelegen is dat het CDA een partij is van protestanten en katholieken. Het is niet zomaar een partij die ontstaan is door fusie van afbrokkelende partijen. Het CDA drukt ook een stuk oecumenische gezindheid uit. De partij is mede geboren uit de overtuiging van velen dat de problemen waarmee christenen vandaag geconfronteerd worden gezamenlijke problemen zijn en dat de scheidslijnen die deze problemen oproepen dwars door de onderscheiden confessies heenlopen. Omdat deze problemen alles te maken hebben met de vormgeving van de moderne wereld, is het begrijpelijk dat vele protestanten en katholieken de behoefte gevoelen hun bij elkaar behoren politiek tot uitdrukking te brengen ².

Het CDA is dan ook geen volkspartij in de zin dat zij bepaalde sociologisch te karakteriseren groepen der bevolking verenigt, hetgeen wel het geval was met de RKSP respectievelijk KVP, met de ARP en in mindere mate met de CHU. Het CDA doet als partij een appèl op een bewuste keuze. In die zin is het CDA veel meer een politieke partij als de vroegere partijen waaruit het ontstaan is. Er moeten dus ook uitgesproken politieke argu-

² Daarbij speelt misschien ook nog het feit een rol dat het met de oecumene der kerken maar moeilijk gaat. Het CDA bood een betere kans.

menten zijn voor het CDA. Het zojuist besproken argument is dat immers niet of slechts zeer ten dele.

Wanneer we de vraag stellen wat het CDA politiek te bieden heeft, dan is het antwoord niet zo eenvoudig. De boven uiteengezette bezwaren tegen een christelijke politieke partij zijn immers niet gering. Zij culminereren in het feit dat christenen niet kunnen pretenderen krachtens hun geloof een bepaalde politieke visie te hebben. Dit betekent dat de grondslag van het CDA als politieke partij altijd wat onduidelijk is. Het is ook deze onduidelijkheid die velen in het CDA hindert, je weet politiek niet wat je aan ze hebt. Dit is anders bij een liberale, conservatieve, progressieve of socialistische partij. Daarmee wordt niet ontkend dat geloof of levensbeschouwing met politiek te maken hebben, er wordt slechts vastgesteld dat de geloofsgrondslag te ver af staat van de concrete politieke keuzen die een partij nu eenmaal doen moet.

Het is echter nog maar de vraag of deze grotere afstand inderdaad zo'n groot politiek bezwaar is. Het kan ook een voordeel zijn. In een situatie waarbij politieke partijen minder verschillen in uiteindelijke doeleinden dan in het zicht op de middelen om deze te realiseren, kan het nuttig zijn als een politieke partij het zich permitteren kan niet te veel aan politieke apriori's gebonden te zijn. Het vergroot de handelingsvrijheid. Pragmatisch handelen is vaak de enige wijze om goed en doeltreffend te handelen. Het is echter niet wel mogelijk het pragmatisme als grondslag van een politieke partij te kiezen omdat dit een innerlijke contradictie oplevert. Ook wie pragmatisch handelt heeft immers een doel voor ogen en dit doel puur pragmatisch te omschrijven lukt niet. En als de grondslag in het ongewisse blijft, kan een puur pragmatisch handelende partij overal uitkomen. Ze mist een oriënterende grondslag. Gegeven

nu dat pragmatisch handelen in de politiek zeer zinvol kan zijn, en dat de ruimte daarvoor groter is bij een partij die haar grondslag in eerste instantie niet in politieke beginselen zoekt maar in levensbeschouwelijke, is een partij op levensbeschouwelijke grondslag allerminst een politiek onding.

Uiteraard heeft het voorafgaande argument alleen gelding tegen de achtergrond van de overtuiging dat politiek handelen levensbeschouwelijk geleid behoort te worden. Ten aanzien van deze overtuiging bestaat nauwelijks verschil van mening tussen aanhangers van de verschillende politieke partijen. Het verschil van mening betreft een andere vraag, namelijk in hoeverre een levensbeschouwing ook de *grondslag* van een politieke partij kan zijn. In de praktijk blijkt immers dat elke levensbeschouwing meer dan één politieke keuze open laat.

En van verschillende levensbeschouwingen uit kunnen mensen tot dezelfde politieke keuze komen. Gezien deze feiten ligt de conclusie voor de hand: de grondslag van een politieke partij behoort op een politieke keuze te berusten. Wat ook de mogelijke voordelen mogen zijn van een levensbeschouwelijke grondslag, de afstand tussen deze grondslag en de politiek is te groot om politiek handelen te oriënteren. Daarmee lijkt het bovengegeven argument ontkracht, maar is dit werkelijk het geval?

Het antwoord zal grotendeels afhangen van de vraag hoe men de verhouding tussen levensbeschouwing en politiek ziet. Is het wel juist de levensbeschouwelijke en de politieke grondslag zo ver uit elkaar te trekken als door hen gebeurt die een partij op levensbeschouwelijke grondslag afwijzen? Het lijkt er erg op dat levensbeschouwing daarbij het karakter krijgt van een louter persoonlijke visie op het leven. Levensbeschouwing behoort in deze gedachtengang tot de *private* en niet

tot de *publieke* sfeer, terwijl de politiek de *publieke* sfeer betreft. In feite wordt daardoor echter het begrip levensbeschouwing onverantwoord uitgehouden. Ook een politieke overtuiging heeft immers een levensbeschouwelijk karakter. Een politieke overtuiging gaat altijd uit van een bepaalde mensvisie, een bepaalde visie op het leven en een bepaalde maatschappijvisie. Het moge zijn dat politieke overtuigingen de levensbeschouwing niet geheel bepalen, maar mag men dit dan zo interpreteren dat hetgeen overblijft slechts een *privé*-overtuiging is, voor de persoon wellicht van belang, maar niet van *publieke* betekenis?

Het is in het licht van de voorafgaande overwegingen begrijpelijk dat er christenen zijn die onder erkenning van het feit dat het christelijk geloven niet per se tot een bepaalde politieke keuze dwingt, het gevaar van politieke onduidelijkheid minder zwaar laten wegen dan dat van levensbeschouwelijke onduidelijkheid. Met dit laatste bedoel ik niet dat er politieke partijen zijn die mensen van zeer verschillende levensbeschouwelijke overtuiging herbergen, maar wel dat er de suggestie van uitgaat dat levensbeschouwing een *privé*-zaak is. Deze suggestie wordt nog versterkt door het feit dat de staatsinvloed op alle terreinen van het leven steeds meer toeneemt, bijna alles valt immers tegenwoordig onder de regelende invloed van de staat. Daardoor neemt ook de levensbeschouwelijke invloed van de overheid steeds meer toe. De staat bepaalt door zijn wetten wat geoorloofd is of niet, hij bepaalt door zijn subsidiepolitiek wat de moeite waard is en wat niet en hij bepaalt door zijn doeleinden dat waarop de samenleving en daarmee het leven gericht staat.

Met deze toegenomen betekenis van de staat is ook de 'levensbeschouwelijke' betekenis van de politieke partijen en van dat waarvoor deze staan toegenomen.

Het op de achtergrond blijven van de geloofsovertuiging in politieke partijen weerspiegelt derhalve een tendentie in het gehele openbare leven. Het op de voorgrond plaatsen van de geloofsovertuiging in een politieke partij zou een tegenwicht kunnen bieden tegen een „publieke” levensbeschouwing die het geloof slechts een marginale of hoogstens inspirerende taak toekent. Dat is — dunkt me — een van de redenen waarom de idee van het CDA velen aanspreekt, ook al ziet men wel in dat uit de geloofsovertuiging geen ondubbelzinnige politieke koers kan worden afgeleid.

De noodzaak de verhouding van geloof en politiek opnieuw te doordenken was er niet slechts na het uiteenvallen van het oude wereld- en maatschappijbeeld, deze noodzaak blijft voortdurend actueel, want de ontwikkeling staat niet stil. Steeds verschijnen weer nieuwe mogelijkheden. Deze situatie nu vraagt om een organisatie waarbinnen de relatie van politiek en geloof als zodanig aan de orde is, zowel naar de kant van het geloof als naar de kant van de politiek. Naar de kant van het geloof om de geloofsvisie te onderzoeken op haar mogelijke politieke consequenties voor de inrichting van de maatschappij. Naar de kant van de politiek om na te gaan wat politiek realiseerbaar is en wat niet. Zo'n organisatie behoeft geen christelijke politieke partij te zijn, maar zij kan het natuurlijk wel zijn. En wanneer zo'n partij er nu eenmaal is, lijkt zij ook de meest voor de hand liggende organisatievorm.

Er is tenslotte nog een argument voor de keuze van deze organisatievorm, zij het dat het een nogal dubbelzinnig argument blijkt te zijn. We leven in een tijd waarin het christelijk geloof door velen in eerste instantie als een geloof beschouwd wordt om het Godsrijk op aarde te vestigen. Dit betekent derhalve dat het geloof ook heel

sterk een politiek accent krijgt. Stromingen in de theologie zoals een politieke theologie, een bevrijdingstheologie of een feministische theologie leggen daarvan getuigenis af. Dit behoeft natuurlijk geenszins te betekenen dat de aanhangers van deze theologische stromingen daarmee per se voor een christelijke politieke partij kiezen, dit hangt van velerlei omstandigheden af. In ons land zullen uitgesproken aanhangers van bovengenoemde theologieën in het algemeen niet voor het CDA kiezen. Daarvoor is in hun ogen het CDA teveel een middenpartij, die geen radicale politieke keuze doet, niet wil of kan doen. Maar dit neemt niet weg dat het theologisch klimaat waarin we leven en dat de politieke consequenties van de christelijke geloofsvisie zo op de voorgrond plaatst andere gelovigen ertoe brengt juist wel voor een christelijke politieke partij te kiezen.

4. Conclusies

Het geheel van pro's en contra's overwegend, zou een eerste conclusie moeten zijn dat er geen dwingende argumenten zijn om een christelijke politieke partij principieel af te wijzen, maar evenmin om haar als exclusieve vorm van politiek bedrijven door christenen te propageren. Daaruit volgt dan verder dat noch de aanhangers van een christelijke politieke partij, noch de tegenstanders ervan de pretentie mogen hebben zich als christenen bij uitstek te beschouwen. Elk van de keuzes heeft specifieke voordelen, elk houdt ook risico's in. Het zich bewust zijn van deze risico's is vaak nog belangrijker dan de keuze zelf. Daarbij is uiteraard het besef van de risico's die de eigen keuze meebrengt, belangrijker dan het breed uitmeten van de risico's met een andere keuze verbonden.

Wat nu de specifieke risico's van het CDA betreft, één van de risico's is — dunkt

me — dat het CDA zich vooral *politiek* wil waarmaken door een eigen specifiek politiek program, bijvoorbeeld een derde weg tussen liberalisme en socialisme, of tussen progressiviteit en conservatisme. Het lijkt uiteraard aantrekkelijk naar een dergelijke politiek te streven en als programmatische opstelling kan het zelfs zeer goed te verdedigen zijn, maar het blijft een gevaarlijk avontuur een dergelijk politiek programma ook als politieke *grondslag* te kiezen op grond van een christelijke levensovertuiging. Christelijke politiek kan, dunkt me, nooit een *derde* weg zijn. Het kan echter wel een politiek zijn die christenen voorhoudt in welke richting zij, als het enigszins mogelijk is, politiek behoren te bedrijven. De mogelijke kracht van een christelijke politiek is immers juist de combinatie van principiële grondslag en pragmatische aanpak en deze combinatie verdraagt zich niet met een dogmatisch politiek credo.

Tot goed begrip: een pragmatische aanpak heeft weinig van doen met politiek opportunisme, het treffen van onsamenhangende maatregelen zonder grote lijn of het kiezen van de weg van de minste weerstand. Een pragmatische aanpak betekent een groot realiteitsbesef in het nastreven van idealen. Het „vertaalt” geen idealen in van tevoren vastliggende politieke keuzen, het doet de keuzen in het licht van wat verwezenlijkbaar lijkt. Het radicaal nastreven van bepaalde idealen, hoe aantrekkelijk en principieel dit ook klinkt, voert vaak tot een verwerkelijking die allesbehalve ideaal is. Uiteraard zal dit gevaar door iedere zichzelf respecterende politieke partij onderkend worden, maar de noodzaak een politieke grondslag uit te werken brengt het wel nabij. Een pragmatische politieke aanpak is — hoe kan het anders — niet zonder risico's. Eén van de risico's kwam al eerder ter sprake. Een pragmatische partij kan politiek gemakkelijk daar terecht komen waar

het politieke krachtenveld dit bepaalt, waardoor zulk een partij toch een sterke politieke kleur krijgt. Toch lijkt me dit niet het grootste gevaar. Ik zie twee andere.

Het eerste is dat een christelijke partij om gelovigen politiek te „mobiliseren” bepaalde zaken die rechtstreeks met christelijke beginselen te maken hebben, tot politiek belangrijke kwesties wil maken, hoewel zij dit politiek niet zijn.

Een tweede gevaar is dat een christelijke politieke partij zo opgaat in pragmatische politiek dat zij naar de kant van haar aanhangers weinig doet om hen juist als gelovigen aan te spreken op de mogelijke politieke consequenties van het geloof,

omdat deze op dat mmoent niet of wellicht nooit gemakkelijk lijken.

Slotconclusies: Een christelijke politieke partij lijkt me van de ene kant een groot waagstuk vol pretenties, die moeilijk waar te maken zijn. Van de andere kant: gegeven het feit dat het goed is dat er meerdere politieke partijen zijn, kan het bestaan van een politieke partij die uitdrukkelijk getuigt van de betekenis van de christelijke geloofsvisie in het openbare leven, heilzaam zijn, ook in politiek opzicht.

